

OSAM DECENIJA ZADUŽBINE NIKOLE SPASIĆA

Trgovac koji je voleo svoj narod

Jedan od najvećih dobrotvora u istoriji srpskog zadužbinarstva ostavio je testamentom narodu bogatstvo ravno imovini Nobelove fondacije. Koliko država danas poštuje najplemenitije pobude nekadašnjih darodavaca koji su brinuli samo o interesu naroda?

SKROMNI BOGATAŠ

Do svog velikog bogatstva veletrgovac Nikola Spasić došao je teškim radom, prvo kao opančar i bakalin, a zatim kao čovek izuzetno istančanog sluha za profitabilne poslove. Kao nekakva čudesna ravnoteža njegovim poslovnim uspesima i bogatstvu, upadljiva je bila izuzetna skromnost kojom je ispunjavao svoj život. Vojin Đekić podseća na detalj koji dobro oslikava njegovu jednostavnost i smisao za štednju: prilikom putovanja izvan Beograda radi nabavke robe, kočijašu je plaćao hotelski smeštaj i večeru, a on sam bi pojeo ono što je poneo od kuće. Iz takvog pristupa imetku proistekla je i njegova čuvena rečenica: "Ne moraš sve da potrošiš što danas zaradiš". Takođe, nije dozvoljavao da svu najbolju robu pokupuju oni sa mnogo para. Uvek je deo ostavljao za siromašnije ljude, kako bi i oni imali zadovoljstvo da uživaju u lepim stvarima, po njima pristupačnim cenama.



Nikola Spasić – srpski Nobel

Osim uspešnog bavljenja svojim poslom koji mu je donosio velike prihode, Nikola Spasić je, između ostalog, bio predsednik Berze i Prometne banke, ali i član Upravnog odbora Narodne banke. Bio je prvi u Srbiji koji je krajem 19. veka otkupio srpske inostrane dugove.

Naravno, Spasić svoje veliko bogatstvo nije stekao ni lako, ni preko noći. Nikada se nije razbacivao novcem, ali je živeo dostojanstveno, srazmerno svom ugledu. Nije voleo luksuz, ali je sagradio četiri velelepne kuće u srcu beogradske čaršije. Tek pred kraj života, sa trećom suprugom, dozvolio je sebi da živi malo udobnije, pa se čak preselio u jednu od četiri zgrade koju je ostavištinom namenio opštoj koristi. Nikola Spasić je umro na Krfu 1916. godine, a kasnije su njegovi zemni ostaci preneti u Beograd i sahranjeni u Hramu Svetog Mučenika Trifuna, na Topčiderskom groblju, koji je sagradio 1903. godine.

Na fasadama mnogih starih, lepih beogradskih kuća, odolevaju natpisi koji podsećaju na dobrotvora koji je, u neka ranija vremena, svoje bogatstvo želeo da podari i подели sa sunarodnicima. I ne samo u Beogradu, već i u mnogim varošima Srbije, zadužbine su ostale kao pečat prošlih decenija, pa i vekova, jer je institucija zadužbinarstva utemeljena na ovim prostorima još u doba dinastije Nemanjić, podizanjem crkava koje su bile, a neke i ostale, stožer srpstva.

U beogradskoj Knez Mihailovoj ulici, jednoj od malobrojnih očuvanih ambijentalnih celina srpske prestonice, svojom lepotom i otmenom arhitekturom, izdvajaju se četiri zgrade koje je svom otečestvu namenio Nikola Spasić, jedan

od najvećih dobrotvora u istoriji srpskog zadužbinarstva.

Svojeručnim testamentom, s početka 1912. godine, osnovao je Zaduzbinu koja je u to doba bila najveća na Balkanu, ali i jedna od većih u svetu.

Testamentom je određeno da Zaduzbinom Nikole Spasića upravlja Zaduzbinski, Upravni odbor koji se sastoji od pet članova. Oni su, istovremeno, bili i izvršioci testamenta, obavezni da poštuju sve naloge ostavioca i "upravljanju ovom mojom Zaduzbinom samostalno i nezavisno od svih zemaljskih vlasti, sami po svojoj savesti i uviđavnosti, a prema duhu vremena i potrebama određuju koliko će se i kada na koju granu zemaljske privrede trošiti od prihoda".

U slučaju da se isprazni koje mesto, ostali članovi će izabrati drugog na mesto onog koji je umro ili odstupio, bio je precizan Spasić. Prvi predsednik Upravnog odbora bio je Tihomilj Tića Marković, guverner Narodne banke Srbije, a prva sednica održana je 30. aprila 1930. godine. Nikola Spasić bio je izričit u svom nalogu Upravnom odboru da se nepokretna imovina ne sme otuđivati ni pod kojim uslovima, da se mora dobro i redovno održavati, a da se ciljevi Zaduzbine ostvaruju isključivo iz prihoda koje ta imovina donosi i kamata od uloženog novca i akcija.

– Od osnivanja do danas Zaduzbina nije prekidala rad na ostvarivanju ciljeva i naloga koje je osnivač odredio svojim testamentom. Sve vreme je upisana u Re-



Vojin Đekić

gistar zadužbina koji vodi Ministarstvo kulture i to pod rednim brojem jedan – kaže za Magazin Biznis advokat Vojin Đekić, čiji je otac Čedomir svojevremeno, takođe, bio član ovog tela Zadužbine.

Osim reprezentativnih zgrada u srcu Beograda, u Zadužbinu Nikole Spasića svrstava se i Opšta (Gradska) bolnica na Zvezdari sa 100 bolesničkih postelja (1935. godine), bolnice u Kumanovu i Krupnju, Dom za iznemogle i sirote srpske građane u Knjaževcu, Spasićev paviljon na Starom beogradskom sajmištu, Hram sv. Mučenika Trifuna, na Topčiderskom groblju, i Đačko sklonište u dvorištu Osnovne palilulske škole (1908), za koje je Spasić lično plaćao održavanje i stanovanje siromašnih učenika.

– Pored podizanja ovih kapitalnih objekata, Upravni odbor Zadužbine je unapređivao narodnu privredu, u skladu sa potrebama vremena, na taj način

ZVONO

Nikola Spasić je testamentom odredio da njegova Zadužbina daruje Hram Svetog Save najvećim zvonom, ali do 1959. godine, dok je imala imovinu i prihode, Hram nije bio podignut, a danas Zadužbina nema materijalne mogućnosti za takvu donaciju. To je jedini zahtev zadužbinara Spasića koji nije ispunjen i kojim nije ispoštovana njegova volja.

ZABRANA OTUĐENJA

Zadužbina Nikole Spasića u nekoliko navrata predlagala je Ministarstvu kulture Srbije, resornom za zadužbine, fondacije i fondove, da posreduje kod Vlade u donošenju uredbe o zabrani otuđenja, opterećenja i svakog drugog raspolaganja nacionalizovanom imovinom zadužbina, fondacija i fondova do donošenja Zakona o restituciji i građevinskom zemljištu. Inicijativu je podržao Izvršni odbor Predsedništva Srpske akademije nauka i umetnosti.

ZADUŽBINARI

Zadužbina je srpska reč koja se prvobitno izgovarala zadušje, što je značilo za dušu. U srednjem veku kod nas su zadužbine osnivali ne samo vladari,



Kuća Nikole Spasića u Knez Mihailovoj ulici br. 33

već i vlastelini i crkveni velikodostojnici. Dobročinstvo u vidu zadužbina dostiže kod Srba svoj procvat u periodu razvijenog građanskog društva, krajem 19. i početkom 20. veka, kada je veliki broj dobrotvora zaveštao svoju imovinu Srpskoj akademiji nauka i Univerzitetu u Beogradu.

Institucija zadužbinarstva na našim prostorima gubi se tokom duge istorije samo u dva perioda, za vreme rop-

stva pod Turcima i posle Drugog svetovnog rata, tokom vladavine komunističke ideologije.

Najveći zadužbinari u Srbiji bili su, pored Nikole Spasića, Luka Čelović Trebinjac, Ilija Milosavljević Kolarac, Miša Anastasijević, Nikola Čupić, Sima Andrejević Igumanov, Đorđe Đoka Vljaković, Milan Kujundžić Aberdar, Vladimir Vljako Kalenić, Natalija Obrenović, Aleksa Krsmanović i mnogi drugi.

što je osnivao pokretne domaćićke škole, zasnivao sortimentne voćnjake, stručno osposobljavao proizvođače za poboljšanje izrade raznih vrsta sireva i kajmaka, ali i još mnogo toga – ističe Đekić.

Uprkos ovakvim rezultatima u ostvarivanju ciljeva Zadužbine Nikole Spasića i pomaganja srpskom narodu, Komisija za nacionalizaciju NOO Stari grad je rešenjem iz 1960. godine nacionalizovala sve četiri zgrade u Knez Mihailovoj, brojeve 19, 33, 37 i 47.

– Od nacionalizacije bio je izuzet jedino deo stana od 68 kvadratnih metara u broju 17 (Spasić je zaveštanjem ostavio 12.000 kvadrata), za potrebe rada Uprave. Četvrt veka kasnije izuzet je i ostatak stana, ali su u njemu živela dva nosioca stanarskog prava. I dan-danas, deo tog stana od 43 kvadratna metra koristi zaštićeni stanar – kaže Vojin Đekić.

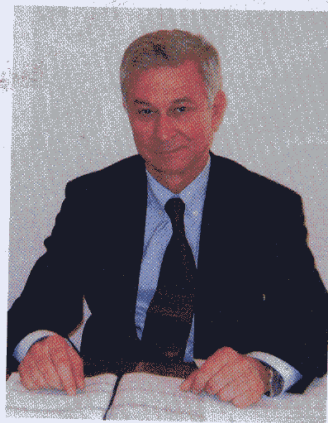
Zadužbina Nikole Spasića danas ostvaruje ciljeve i daje donacije iz prihoda koje prima po osnovu stanarina čiju visinu određuje država i to za 63 stana (5.374 kvadratna metra) koji nisu otkupljeni, a koje plaćaju zakupci na neodređeno vreme. Zakupninu za poslovni prostor od 68 kvadrata, takođe, ubira Zadužbina, a njega izdaje po tržišnim cenama.

– Prihod od neuporedivo većeg dela poslovnog prostora u lokalima, blizu 4.000 kvadratnih metara, ubira JP Poslovni prostor Stari grad, a troši Opština za svoje potrebe. Zadužbina kojom mi upravljamo ne prima nijedan jedini dinar od poslovnog prostora koji joj je pripadao pre nacionalizacije – naglašava naš sagovornik.

Đekić kaže da, iako ima skromne prihode od zakupaca stanova koji nisu otkupljeni, Zadužbina od prošle godine aktivno učestvuje u mnogim akcijama darivanja. Tako je zdravstvenim centrima u Vlasotincu i Knjaževcu i KBC Zvezdara poklonila medicinske aparate, a novčano je pomogla Hramu Svetog Mučenika Trifuna i pčelara Blagoja Nikolajevića iz sela Rudna Glava. Institucionalizovala je nagrađivanje 12 najboljih studenata Medicinskog i Poljoprivrednog fakulteta. Za to je tokom prošle go-

PRIVATNI INTERESI

U prednacrta Zakona o zadužbinama i fondacijama koji se već nalazi pred Vladom Srbije, predviđena su i dva člana koja izazivaju nedoumicu i sumnju onih koji se godinama bore za ispravljanje nepravde prema ljudima koji su oštećeni u procesu nacionalizacije. Reč je o članu dva koji zadužbinu definiše kao pravno lice bez članova kojim je osnivač namenio određenu imovinu radi dobroćinog ostvarivanja javnog ili privatnog interesa i cilja koji nije zabranjen Ustavom ili zakonom. U članu tri prednacrta definiše se da se ostvarivanjem privatnog interesa, u smislu ovog zakona, smatra ostvarivanje interesa osnivača, određene porodice ili druge privatne zajednice interesa.



Vojin Đekić

Ne treba čitati između redova da se shvati da ovaj predlog, koji je već dobio formu zakonskog prednacrta, omogućava pojedincima da svoj imetak, namenjen raznim svrhama, ostave u krugu svoje porodice i koriste ga na način na koji to žele. Time se na najdirektniji način prenebregava suština zadužbinarstva, koja podrazumeva darivanje ličnog kapitala za trajno dobroćino ostvarivanje ciljeva opšteg interesa.

dine izdvojeno više od 1.600.000 dinara, na šta je plaćen PDV!

– Zadužbina Nikole Spasića godinama pokušava da zaštiti i povрати svoju imovinu, kako bi приходima mogla da nastavi ostvarenje ciljeva zbog kojih je i osnovana, a to su humanitarna i opšte korisna delatnost u interesu ovog nara-

da – veli Đekić. – Međutim, bez obzira na ostvarene ciljeve i konkretne rezultate, država Srbija nije vratila imovinu Nikole Spasića, niti je omogućila da se ubiraju prihodi, ili deo prihoda, od njenih nacionalizovanih lokala i poslovnih prostorija i nije donela zakon o zabrani otuđenja nacionalizovane imovine svih zadužbina.

– Ukoliko država, ili njeni organi, ističe Đekić, proda, omogući ili ne spreči otuđenje nacionalizovane nepokretne imovine, zgrada, stanova i poslovnog prostora od čijeg je izdavanja Zadužbina Nikole Spasića davala donacije, sagradila bolnice i pomagala da se ostvare opšte korisne stvari za narod i pojedince pre usvajanja Zakona o restituciji, a to je do sada više puta pokušavano, ostaćemo bez materijalnih mogućnosti da nastavimo rad u onom obimu i sa onim приходima od nepokretnosti koje je osnivač zaveštao, odnosno darovao srpskom narodu.

– Nažalost, godinama se borimo da očuvamo ono što je dobrotvor svojim testamentom jasno precizirao, ali najčešće nailazimo na zatvorena vrata. Zar nije čudno što nijedan ministar kulture, pa ni njegov zamenik ili pomoćnik, nikada nije kročio u Zadužbinu Nikole Spasića i pored toga što nastojimo da, u okviru aktuelnih mogućnosti, ispunjavamo zavet velikog narodnog zadužbinara – pita se naš sagovornik.

Dok se čeka donošenje Zakona o restituciji (denacionalizaciji), mnoga imovina srpskih zadužbinara prelazi u ruke pojedinaca. Takvu sudbinu doživela je i kuća u Knez Mihailovoj 33, u kojoj je jedno krilo pretvoreno u privatni hotel. Ako se takvom nehaju ne stane na put, kažu upućeni, neće nam mnogo pomoći ni zakoni koji se, očigledno, donose u teškim mukama. Suština tih zakona je, kako kaže Đekić, ne samo da budu proglašeni, već i da se zadužbinama omogućujući povraćaj imovine u prvobitnom, fizičkom obliku. Zakon bi morao da bude fer i da se u njegovom sprovođenju poštuje realna tržišna vrednost zaveštane imovine.

Slobodanka Andrić